

- Мистецтвознавство. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 2. – С. 49–55.
9. Куркова И. Проблема коммуникации творческих личностей на примере взаимоотношений Сергея Рахманинова и Владимира Горовица / И. Куркова // Київське музикознавство. – К. : НМАУ ім. П.І. Чайковського, КДВМУ ім. Р.М. Глієра, 2014. – Вип. 49. – С. 168–177.
  10. Куркова И. Третий концерт С.В. Рахманинова во взаимоотношениях автора и В. С. Горовица / И. Куркова // Київське музикознавство. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, КДВМУ ім. Р.М. Глієра, 2012. – Вип. 43. – С. 97– 102.
  11. Познизовкин Ю. В. Рахманинов – пианист, интерпретатор собственных произведений / Познизовкин Ю. В. – М. : Музыка, 1965. – 96 с.
  12. Рахманинов С. В. Литературное наследие: В 3-х т. Том 1 / С. В. Рахманинов. – М. : Советский композитор, 1978. – 648 с.
  13. Concertography. A listing of Horowitz's concerts as a professional pianist. Prepared and Compiled by Christian Johansson. – <http://web.telia.com/%7Eu85420275/concertography.htm>
  14. Dubal D. Evenings with Horowitz. A personal portrait / D. Dubal. – New York, Carol Publishing Group Edition, 1994. – 321 p.
  15. Plaskin G. Horowitz. A Biography by Vladimir Horowitz / G. Plaskin. – New York, 1983. – 789 p.
  16. Shonberg H. Horowitz. His life & music / H. Shonberg. – London, Simon & Shuster Ltd, 1992. – 427 p.

УДК 782.035 (477)

С. М. ЦАРУК

**У СПІЛЬНИХ ПОШУКАХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ:
МИКОЛА ЛИСЕНКО ТА ОЛЕКСАНДР МИШУГА**

У статті розглянуто питання творчої співпраці видатного українського композитора, засновника Музично-драматичної школи Миколи Віталійовича Лисенка та знаного співака, вокального педагога, автора системи постановки голосу Олександра Пилиповича Мишуги. Досліджено проблему пошуку видатними митцями шляхів виховання у талановитій молоді ознак національно-культурної ідентичності.

Ключові слова: Микола Лисенко, Олександр Мишуга, Музично-драматична школа, педагогічна діяльність, виховання співаків, учні, творчі здобутки.

С. Н. ЦАРУК

**В СОВМЕСТНЫХ ПОИСКАХ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ:
НИКОЛАЙ ЛЫСЕНКО И АЛЕКСАНДР МИШУГА**

В статье рассматриваются вопросы творческого сотрудничества выдающегося украинского композитора, основателя Музыкально-драматической школы Николая Витальевича Лысенко и известного певца, вокального педагога, автора системы постановки голоса Александра Филипповича Мишуги. Исследованы проблемы поиска знаменитыми музыкантами путей воспитания у талантливой молодежи признаков национально-культурной идентичности.

Ключевые слова: Николай Лысенко, Александр Мишуга, Музыкально-драматическая школа, педагогическая деятельность, воспитание певцов, ученики, творческие достижения.

**IN JOINT SEARCHES OF NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY:
MYKOLA LYSENKO AND ALEKSANDER MYSHUGA**

Article is devoted to creative cooperation of the outstanding Ukrainian composer, founder of Musically-dramatic school Mykola Lysenko and famous singer, vocal teacher, author of system of voice training Aleksander Myshuga.

Getting in a gift from the numerous admirers of work in the day of celebration of 35-year of creative activity a handsome sum on acquisition of suburban house, Mykola Lysenko decides to open Ukrainian Musically-dramatic school. Certainly, it was not the decision of one day, in fact, as a son of artist tells, during three decades Mykola Lysenko dreamed about such establishment, where education of future performers would be possible for the national stage, on «folk basis». The son of composer, Ostop, tells: «Plans were much, but to open Ukrainian musical school, it was needed to obtain permission of Ministry of internal affairs, overcome furious resistance of enemies of the Ukrainian culture, find teachers, and, mainly, money was needed, in those times a, powerful lot of money and free money a father had never».

And as soon as a necessary sum appeared, to begin long wished business, Mykola Lysenko leases an apartment down street Velyka Pidvalna, № 15, invites the best specialists from instrumental, musically-theoretical and conductor-choral disciplines, prominent singers, actors and figures of dramatic art.

After all among professors of the school by all means I wanted to see the glorified tenor, the famous vocal teacher. Later in the letter to Ekaterina's daughter Mykola Lysenko wrote: «The Myshuga to is torn that in Kiev to lodge, get school of singing. Hi likes Kiev».

A period of activity of Aleksander Myshuga on position of professor of singing of Musically-dramatic school Mykola Lysenko was extraordinarily fruitful. A teacher succeeded to bring up the whole galaxy of famous singers and vocal teachers. Among best-known: Maria Grebinetska, Varvara Dolynska-Mychalevych, Lidiya Mrozovska, Anna Pototska, professors of the Kyiv conservatory of P. Tchaikovsky Maria Donets-Tessejr and Mychaylo Mykysha, professor of the Leningrad conservatory Sofia Myrovych and many other.

Both teachers were united by aspiration to enrich the Ukrainian scene with own shots, such that are fluent in Ukrainian and are grown up on the best samples of the Ukrainian music, literature and so forth. And consequently also teaching language, unlike many other professors, Lysenko and Myshuga chose Ukrainian. Moreover, Myshuga even had own specially developed Ukrainian vocal terminology. As far as it was dangerously and risky in those historical circumstances, it isn't difficult to guess.

It is difficult to overestimate the importance of a contribution of Mykola Lysenko and Aleksander Myshuga to development of the Ukrainian art. We can only claim that relationship which developed for nearly two tens years, promoted more fruitful both creative, and pedagogical activity, allowed to take a huge step forward in development of the Ukrainian vocal art in particular and the Ukrainian musical culture in general.

Key words: *Mykola Lysenko, Aleksander Myshuga, Musically-dramatic school, pedagogical activity, education of singers, pupils, creative achievements.*

Микола Лисенко й Олександр Мишуга належать до кола митців, які демонструють глибоку внутрішню гармонійність особистісних і суспільних, національних (можемо їх позначити також як альтруїстичних) елементів творчої мотивації. Ця природна піднесеність і пасіонарна відданість обраній мистецькій стежі, відсутність егоїстичного комплексу самовивищення, нерідко притаманного навіть дуже талановитим особистостям, зумовили актуальність статті.

В українській музичній культурі існує велика кількість наукових праць, присвячених творчості видатних митців. Приклад пасіонарного митця – Миколи Лисенка – докладніше розглядає Олександр Козаренко. Дана вченим характеристика індивідуального стилю

засновника української композиторської школи, який проявлявся в різних напрямках і сферах, виявляється цілком доцільною і для мотивації та професійної репрезентації Олександра Мишуги. Особливості системи постановки голосу професора та окремі питання його сходження на мистецький олімп висвітлено в публікаціях Любові Кияновської та Мирослави Жишкович. Життєві дороги двох велетнів українського музичного мистецтва наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. досить часто перетинались, тому маємо підстави виводити деякі спільні риси творчо-професійної мотивації композитора і співака.

Мета статті – дослідити історію знайомства та подальших спільних творчих здобутків, плідної діяльності на педагогічній ниві двох непересічних особистостей – композитора Миколи Лисенка та співака Олександра Мишуги.

Український співак світової слави Олександр Філіппі-Мишуга був бажаним гостем на Шевченківських святах, географія проведення яких була досить широкою – Львів, Київ, Харків, Полтава, Тернопіль, Чернігів. Окрім того, чисельні концерти, метою яких був збір коштів (до прикладу, для розвитку товариства ремісників, на будівництво «Руської бурси» та ін.), не обходились без участі славного співака. Маючи ангажемент у найкращих театрах Європи, часом йому було непросто включити у щільний гастрольний графік участь у таких заходах. Та де б не знаходився О. Мишуга, з радістю відгукувався на запрошення організаторів святкувань знаменних дат українських письменників, музикантів та навіть літературних творів (як-от столітній ювілей «Енеїди» І. Котляревського, який відбувся 1898 р. у Києві).

Частіше за інші твори у виконанні Олександра Мишуги звучали Лисенкові «Мені однаково», «Огні горять», «Смутної провесни», «Дівчино, рибалонько люба». Останній твір композитор присвятив «українському соловейкові» 1905 року. На музику фортепіанного твору М. Лисенка «Баркарола» О. Мишуга написав поезію, що зберігається нині у фондах Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка.

Окрім солоспівів Миколи Лисенка, відомий тенор мав у своєму репертуарі арії з опер композитора та дуети. Збереглися, зокрема, згадки відомого композитора Д. Січинського про спільний виступ Олександра Мишуги із Соломією Крушельницькою у великому залі Народного дому 3 березня 1895 року на заході товариства руських ремісників «Зоря». Він писав: «Артисти п. С. Крушельницька і п. О. Мишуга відспівали дві дуети, один з опери Лисенка «Різдвяна ніч», а другий з опери Артемовського «Запорожець за Дунаєм». Злишнім хіба було би не розписуватися о чаруючим співі тої артистичної пари, на се не знайдеться слів, котрими далось би достаточо віддавати враження, якого дізнався, слухаючи їх співу: то ж не буду довго розводитися, а скажу лише, що по кожнім з тих дуетів не було оплескам кінця, і наші артисти мусили вдруге співати» [6, с. 246].

Олександр Мишуга за традицією співав на Шевченківському концерті у Львові 25 березня 1895 р., знову ж таки разом із Соломією Крушельницькою. А у травні цього ж року відбулося знайомство співака з Миколою Віталійовичем Лисенком у Києві. Відтоді митців пов'язувала міцна дружба та тісна творча співпраця. Найголовніші концерти, присвячені пам'яті видатних українців, не обходились без їхньої участі. «Звичайно, велику роль відіграло те, що у Лисенка і Мишуги були спільні погляди, спільні громадські прагнення, спільна любов до рідного народу, спільний глибокий демократизм», – згадував український поет Максим Рильський [5, с. 98]. У нього знаходимо й спогади про один із концертних вечорів: «Я за юнацьких своїх років чув Мишугу на традиційному концерті, присвяченому пам'яті Шевченка. Душею цих концертів завжди бував у нас у Києві Микола Віталійович Лисенко. Того вечора довелося йому поділити лаври зі своїм другом Мишугою, і обидва вони, срібноголові, в одному пориві клонилися перед найбільшим генієм українського народу – Тарасом Шевченком» [5, с. 102].

Дочка видатного письменника Михайла Коцюбинського розповідала про концерт, організований у Чернігові її батьком: «Виступи Миколи Лисенка і Олександра Мишуги публіка приймала оваційно, зустрічаючи і проводжаючи їх громовими оплесками, змушуючи повторювати виконуване», а «після концерту я не раз чула слова захоплення і похвали на адресу наших славних українських Бояна і Соловейка...» [5, с. 225]. Цей концерт відбувався 27 лютого 1907 р. також за участю учениць Музично-драматичної школи Миколи Лисенка (клас професора Мишуги) Сагуцької і Потоцької.

Це був найбільш плідний етап співпраці двох митців – період заснування Музично-драматичної школи Миколи Лисенка у Києві. Отримавши у подарунок від чисельних шанувальників творчості у день святкування 35-річчя творчої діяльності значну суму на придбання дачного будинку, Лисенко вирішує відкрити українську музично-драматичну школу. Звичайно, це не було рішенням одного дня, адже Микола Віталійович впродовж трьох десятиліть мріяв про такий заклад, де було б можливим виховання майбутніх виконавців для національної сцени на «народній основі». Син композитора, Остап, розповідає: «Планів було багато, але щоб відкрити українську музичну школу, треба було добитись дозволу Міністерства внутрішніх справ, перебороти шалений опір ворогів української культури, знайти викладачів, і, головне, потрібні були гроші, великі на той час гроші, а вільних грошей у батька не було ніколи» [5, с. 92].

І ось як тільки з'явилась необхідна сума, аби розпочати давно омріяну справу, Микола Лисенко орендує приміщення по вулиці Велика Підвальна, № 15, запрошує найкращих фахівців з інструментальних, музично-теоретичних та диригентсько-хорових дисциплін, видатних співаків, акторів та діячів театрального мистецтва. Олена Муравйова, Марія Зотова, Олена Вонсовська, Григорій Любомирський, Марія Старицька, Іван Стешенко та багато інших педагогів погодились взяти участь у благородній справі.

«Виростуть, зміцніють крила у наших орлят. Навчимо їх літати, і понесуть вони людям пісню і могутнє слово, що будять думку, зігрівають серце. Хіба для цього не варто кинути все інше і цілком віддатись школі!..», – так переконливо аргументував свою позицію щодо необхідності створення такої школи Микола Лисенко своєму другу Олександру Мишугі [4, с. 176]. Адже серед професорів своєї школи неодмінно хотів бачити прославленого тенора, відомого вокального педагога. Пізніше у листі до дочки Катерини Микола Віталійович писав: «Мишуга аж рветься, щоб у Києві замешкати, завести школу співу. Закоханий в Київ» [4, с. 353].

Таким чином, Мишуга дав свою згоду на переїзд із Варшави до Києва. Син композитора Остап ділиться спогадами: «Мишуга і раніше часто бував у нас. Школа, спільні інтереси, спільні погляди на життя і мистецтво, на методи викладання, глибокий демократизм ще більше поріднили його з батьком» [4, с. 177].

У більшості публікацій та енциклопедичних видань подається інформація про те, що саме з Музично-драматичної школи бере свій початок педагогічна діяльність Олександра Мишуги. Проте перші згадки про приватні уроки сольного співу належать орієнтовно до 1894 р., хоча у деяких джерелах йдеться про більш ранні роки. До прикладу, відома польська оперна співачка Яніна Королевич-Вайдова у мемуарах «Життя і мистецтво» пише, що п'ятнадцятирічною дівчинкою розпочала навчання співу у О. Мишуги. Вважаючи достовірною дату народження, яка вказується у книзі (1876 р.), припускаємо, що описані події відбувались орієнтовно 1891 р.

Недаремно Лисенко згадує про переїзд Мишуги саме з Варшави до Києва. Адже архівні документи Варшавського музичного товариства дають підстави стверджувати, що Олександр Мишуга працював педагогом сольного співу у Музичній школі ВМТ. У звіті Комітету Музичного товариства за 1904 р. відзначено, що «популярність імені», «досвід та енергія» Олександра Мишуги сприяли тому, що у другому півріччі 1904 р. порівняно з першим кількість учнів зросла від 11 до 40 осіб [8, с. 2–3]. Олександр Мишуга був не єдиним професором сольного співу у музичній школі ВМТ. Але тільки показові концерти його учнів в обов'язковому порядку, окрім сольних номерів, включали в себе виступи «хору солісток», демонструючи таким чином «чудові результати» навчання за єдиною системою, автором якої був професор Мишуга [7, с. 2].

У листі до Модеста Менцинського 5 квітня 1905 року Микола Лисенко писав: «Я заангажував добродія Олександра Мишугу до себе в Музично-драматичну школу на професора співу сольового і оперного, і він мені обіцяв у листі рішуче переїхати з Варшави до Києва і стати професором співу. Я вважаю його за дуже доброго педагога, посідаючого дуже доброю школою» [3, с. 395].

Отже, починаючи з другого півріччя 1905 року, роботу з учнями класу професора Музичної школи Варшавського музичного товариства було доручено його асистентці Гелені Бжостовській та Вітольду Александровичу у зв'язку з від'їздом Олександра Мишуги до Києва.

Микола Віталійович Лисенко доклав багато зусиль, аби зібрати до своєї школи найкращих педагогів. І результат не змусив на себе чекати. «Взагалі, школа моя має добрий попит у широкій публіки міської і позаміської, провінціальної... особливо класи співу у 3-х професорів, п. Зотової, Муравйової і у п. Мишуги мають дуже добрий і голосний попит. Вечори публічні відвідуються дуже людно і приймаються дуже гучно, так само й драма російська і українська, чи то в декламаціях на публічних вечорах чи на виставах у театрі завжди відвідуються людно, а оперні вистави (бо з цього року завівся у мене в школі оперний клас) в оперному театрі з оркестром оперним роблять цілу сенсацію в городі. Повний театр буває, і співці, і музиканти сторонні теж сходяться слухати. Овації такі бувають, що куди! Вже з моєї школи чимало співців, особливо співачок, мають ангажемент в театрах Тифліса, Москви, Харкова...», – читаємо у одному із листів М. Лисенка до І. Андріанопольської, датованому квітнем 1908 р. [3, с. 426].

Слід зауважити також, що обох педагогів поєднувало стремління збагатити українську сцену власними кадрами, такими, що вільно володіють українською мовою та виплекані на кращих зразках української музики, літератури тощо. А отже і мовою викладання, на відміну від багатьох інших професорів, Лисенко та Мишуга обрали українську. Більше того, Мишуга навіть мав власну спеціально розроблену українську вокальну термінологію. Наскільки це було небезпечно і ризиковано у тих історичних обставинах, не важко здогадатись.

Характерним був випадок, що стався на одній з лекцій професора, який описав співак хору Миколи Лисенка, учень Олександра Мишуги Андрій Чехівський: «Коли йому сказали, що не розуміють, якою мовою він говорить, він відповів, що він українець і школа, в якій вони вчать, – українська, а коли, мовляв, їм важко розуміти його, то він може викладати свою науку італійською, французькою, німецькою або польською мовами. Тоді якась пані попросила викладати по-французьки. Маестро почав, але швидко мусив припинити, бо не тільки увесь клас, але й та сама пані нічого не розуміла. Так українська мова і залишилася викладовою мовою на лекціях Мишуги. У тому часі був це, мабуть, єдиний клас на увесь Київ, де навчання відбувалося по-українськи» [5, с. 135].

На жаль, документи, які дозволили б глибше дослідити діяльність О. Мишуги на посаді професора співу у Музично-драматичній школі Миколи Лисенка, було втрачено у роки Другої світової війни. Відомо лише, що вокальний клас українського професора користувався надзвичайною популярністю – молоді співаки прагнули потрапити до нього на навчання. Система постановки голосу професора вирізнялася наявністю наукового підґрунтя. За твердженням Марії Висоцької, у ній «немає нічого випадкового, непродуманого, все логічно обґрунтовано і зрозуміло як практично, так і теоретично. Завдяки цьому методу голос звучить однорідно, однакісно, соковито на всьому діапазоні; він звучний і політний, а головне, що ні в співі, ні в розмові не стомлюється, завжди зберігає свіжість і блиск на довгі роки» [5, с. 292].

Період діяльності О. Мишуги на посаді професора співу Музично-драматичної школи Миколи Лисенка був надзвичайно плідним. Педагогу вдалося виховати цілу плеяду знаменитих співаків та вокальних педагогів. Серед найвідоміших: Марія Гребінецька, Варвара Долинська-Михалевич, Лідія Мрозовська, Анна Потоцька, народні артисти УРСР, професори Київської консерваторії ім. П. Чайковського Марія Донець-Тессейр та Михайло Микиша, заслужений діяч мистецтв РРФСР, професор Ленінградської консерваторії Софія Минович та багато інших.

Пригадуючи роки навчання у Музично-драматичній школі Миколи Лисенка, одна із найталановитіших учениць О. Мишуги Марія Донець-Тессейр писала про свого учителя: «Краща музична молодь, наче вінком з весняних квітів, оточувала його, як і Миколу Віталійовича Лисенка. Їх сиві голови виглядали між юнацтвом ще поважніше» [5, с. 142].

Улюбленим учнем Олександра Мишуги називають Михайла Микишу. Знайомство майбутнього співака з Миколою Лисенком, що відбулося 1902 року у Миргороді, відіграло в його житті вирішальну роль. Запросивши талановитого юнака на навчання до Києва, композитор «сам акомпанував йому на іспитах і хвилювався за нього, як за рідного сина» [4, с. 180].

Микола Віталійович вважав учня своєї школи перспективним співаком «з добрим голосом, героїчним тенором», по-батьківськи опікувався ним. Відомо, що Микиша не лише мав можливість безкоштовно навчатись у Музично-драматичній школі, а й перебував на повному утриманні сім'ї Лисенків. «Дуже добрий хлопець, вельми свідомий українець, енергійний, працьовитий і, як слід йому бути, дуже бідний», – писав до свого друга М. Лисенко [1, с. 230–231]. На запитання одного із учнів школи щодо надання можливості незаможним учням навчатись безкоштовно, Микола Віталійович дав вичерпну відповідь: «Ну що ж, як станете артистом, будете добре заробляти, то сплатите цей борг школі або віддасте тим, хто нуждатиметься, а зараз учіться так» [1, с. 226–227].

Про роки навчання Михайло Микиша писав: «Школа Лисенка залишила в мене найкращі спогади. Незважаючи на великі вимоги, в ній було легко і радісно вчитися. Створенню такої живої, творчої атмосфери сприяв сам Лисенко та його колеги» [1, с. 231]. Український поет, громадський діяч Максим Рильський про вплив на становлення особистості співака-громадянина Михайла Микиші писав, що у нього було «від Лисенка – горіння, любов до народу, високе почуття обов'язку, розуміння мистецтва як служіння. Від Мишуги – суворе ставлення до себе вимогливого художника, постійна робота над собою, свідомий розвиток природного обдарування» [2, с. 4].

Так само, як і для Лисенка, справа виховання молодих співаків для Мишуги була тісно пов'язана із покращенням долі рідного багатостраждального народу. Велике бажання довести його винятковість керувало митцями впродовж усього життя. Усі свої перемоги, успіхи вони присвячували своїм землякам. Станіслав Людкевич виказував своє захоплення життєвою позицією Олександра Пилиповича, який «не вагався ніколи увесь свій матеріальний доробок ще за життя роздавати щедрим, справді княжим жестом «безіменного жертводавця», чи то спомагаючи дальшу рідню, чи будуючи церкву у ріднім містечку, чи то вкінці підпомагаючи літературні видання або фундуючи стипендії у наших культурних установах на виховання молоді» [5, с. 73].

Невідомо, які події передували припиненню педагогічної діяльності Олександра Пилиповича у Музично-драматичній школі, але 1911 року він від'їжджає з Києва. Знавець його творчості, музикознавець Михайло Головащенко припускає, що «основною причиною було цькування Мишуги реакційно настроєними великодержавними шовіністами, які паплюжили його як педагога і як людину» [5, с. 28].

За рік після від'їзду Олександра Мишуги до Варшави його друг і однодумець Микола Лисенко залишає цей світ. 1914 року О. Мишуга, взявши участь в урочистостях до 100-ї річниці з дня народження Т. Шевченка у Львові, Києві та інших містах України, їде на лікування до Італії, звідки повернутись йому не судилось. За десять років по смерті Лисенка не стало й самого Мишуги. Усе своє майно він заповідав Музичному інституту імені Лисенка у Львові, а тіло, за його проханням, було перепоховане там, де він народився, у Новому Виткові «під тихими липами». Скінчилося життя двох друзів та однодумців. Проте продовжує жити справа, започаткована цими унікальними особистостями.

Не слід забувати про те, в які складні для української державності часи працювали митці. Кожен концерт, виконання українських вокальних, музично-драматичних творів тощо (що тут говорити про лекції рідною мовою!) могло призвести до арешту, та навіть до страти. Проте ніякі труднощі не зупиняли однодумців. Важко переоцінити вагомість внеску Миколи Лисенка та Олександра Мишуги у розвиток українського мистецтва. Можемо лише стверджувати, що взаємини, які склались впродовж майже двох десятків літ, сприяли більш плідній як творчій, так і педагогічній діяльності Бояна та Соловейка, дозволили зробити величезний крок вперед у справі розвитку українського вокального мистецтва зокрема та української музичної культури в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булат Т. Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України XIX – початку XX століття / Тамара Булат, Тарас Філенко. – Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США. – К. : Майстерня книги, 2009. – 408 с.

2. Головащенко М. Корифей / Михайло Головащенко // Культура і життя. – 1975. – 3 лип. – С. 4.
3. Лисенко М. Листи / Микола Лисенко ; [упорядник Р. М. Скорульська ; гол. ред. А. П. Лашенко]. – К. : Музична Україна, 2004. – 680 с. ; 24 іл..
4. Лисенко О. М. В. Лисенко: Спогади сина / Остап Лисенко. – К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1959. – 269 с.
5. Олександр Мишуга – король тенорів / [авт.-упоряд. М. Головащенко]. – К. : Музична Україна, 2004. – 610 с.
6. Соломія Крушельницька. Шляхами тріумфів : статті та матеріали / упоряд. П. Медведик, Р. Мисько-Пасічник]. – Тернопіль : Джура, 2008. – 392 с.
7. Przegląd muzyczny. Opera // Nowości muzyczne. – Warszawa, 1913. – № 4. – S. 1–2.
8. Sprawozdanie Komitetu Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego za rok 1904. – Warszawa, Druk K. Kowalewskiego, Mazowiecka 8, 1905. – 59 s.

УДК 781.6 : 78.087

О. О. АЛЕКСАНДРОВА

ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ «ДУХОВНІСТЬ» В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ Г. СВИРИДОВА

У статті досліджено концепт «духовність» у контексті творчості Г. Свиридова. Розглянуто прояв духовних зв'язків православної культури у вокально-хоровій творчості композитора. Охарактеризовано композиторську творчість як різновид духовного виробництва, що має специфічні завдання й естетичну функцію.

Ключові слова: творчість, духовна культура, методологія аналізу, вокально-хорові твори.

О. А. АЛЕКСАНДРОВА

К ОПРЕДЕЛЕНИЮ КОНЦЕПТА «ДУХОВНОСТЬ» В КОНТЕКСТЕ ТВОРЧЕСТВА Г. СВИРИДОВА

В статье исследован концепт «духовность» в контексте творчества Г. Свиридова. Рассмотрено проявление духовных связей православной культуры в вокально-хоровом творчестве композитора. Охарактеризовано композиторское творчество как разновидность духовного производства, которое имеет специфические задания и эстетическую функцию.

Ключевые слова: творчество, духовная культура, методология анализа, вокально-хоровые произведения.

О. О. ALEKSANDROVA

ABOUT THE DEFINITION OF CONCEPT «SPIRITUALITY» IN THE CONTEXT OF G. SVIRIDOV'S CREATIVITY

Composing art is a form of spiritual production that has specific tasks and aesthetic function. It is an evidence of a certain level of spirituality of music creator. Composing creativity is represented by a set of perfect spiritual entities, such as ideas, theories, beliefs, religious persuasion, ethical and aesthetic norms, moral values, ideals, artistic images.

A piece of music in terms of philosophy, sociology refers to creations of spiritual production. In its best examples it reflects the spiritual life of society, associated with the development of various forms of social consciousness, which is presented in turn not as an individual and psychological, but as a socio-historical fact. The author's internal need to reveal his abilities, skills and attitude, is